

AB Dış Güvenlik ve Göç Politikaları Üzerinden Mülteci Krizinin Değerlendirilmesi

Dani Baran*

Avrupa toprakları, coğrafi keşifler ve Akabinde gelişen ekonomi nedeniyle tüm dünyanın çekim merkezi haline gelmiş ve özellikle yenedünya diye bilinen Amerika kıtasına gidişin yolu olmuştur. Yeni Çağ ile birlikte şekillenen sanat, siyaset ve ekonomi modeli gelişen Avrupa karşısında giderek gerileyen bir doğu devletleri mantığını ortaya koymuş ve cazibe merkezi olma yolunda giderek artan bir dinamik yaratmıştır.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası talep edilen işgücü ve yeniden faaliyete başlayan sanayi ile Avrupa yeniden bir çekim merkezi haline gelmiştir. Günümüzde de devam Avrupa'ya göç dalgası, kimi zaman işçi göçü olarak yasal yollardan kimi zamansa sığınmacı akınıyla yasa dışı yollardan devam etmiştir.

Unutulmamalı ki Suriye göçü Avrupa Birliği ülkelerinin karşılaştığı ilk göç kavramı değildir. (Güleç, 2015:81) Birlik, daha önceki tecrübeleri ve olası senaryolar ile ilgili hazırlanmış olan bir dizi göç politikasına sahip olsa da, bu denli yoğun ve kendi kültüründen uzak başka bir halkın Avrupa ya yüz binler halinde göç etmesi hiçte beklenen ve özelinde arzu edilen bir olay değildi. (Yeğenoğlu, 2015:49)

Bu sebeple de Birliğin kendi içerisinde bir yandan etik değerler bir yandan insani sorumluluk öte yandan politik gerekçeler ve güvenlik algısı sebebi ile farklı dış politik yaklaşımlar benimsediğini görmek-

teyiz. İşte bu noktada yapılan analizin temel vurgusu bu farklı politik uygulamanın birlik içerisindeki ahenk sistemine zarar verip vermediği veya verdi ise ne şekilde bir zarar verdiği yönündedir.

Avrupa Birliği, anıldığı üzere uluslararası göç hareketlerinde uzun yıllardır en başta gelen çekim merkezleri arasında yer almaktadır. Avrupa Birliğini oluşturan ülkelerin iktisadi-siyasi-sosyal alanlardaki üstünlüğü ve geri kalmış ülkelerden bakıldığında görece üstün pozisyonları birlik üyesi ülkelerin çekim merkezi olmasının temel sebeplerinden belli başlıca olanlarıdır. (Sönmez, 2015:170)

Avrupa Birliğin başlangıçta ekonomik işbirliği ile oluşmaya başlanan bütünleşme girişimlerinin devam eden yıllar da ekonomik işbirliğinden daha ileri aşamalara yönelmiş olması, üye ülkelerin bireysel olarak karşılaştıkları sorunların Birliğin sorunu olarak dönüşüme uğramasına sebep olmaktadır. Avrupa Birliğinde yaşanan göç sorunlarına yönelik ortak politikalar oluşturma doğrultusunda düzenlemeler ilk kez İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan, nüfus hareketliliği ile belirtilerini göstermeye başlamıştır. İlerleyen zaman zarfında, ortak ekonomik politikalar gerçekleştirmek amacıyla başlayıp gittikçe siyasi bir oluşuma doğru hareket etmekte olan Avrupa Birliğinin yüz yüze kaldığı en önemli sorunlar Avrupa Birliğinde göç ve serbest dolaşım haline gelmiştir. Öyle ki bu sorun ile ilgili

*Beykent
Üniversitesi
Siyaset Bilimi
ve Uluslararası
İlişkiler Doktora
Öğrencisi.

tartışmaların ivme kazandığı 1980li yıllar ve en ön plana çıktığı 1990'lar da "Adalet ve İçişleri" konuları Avrupa Birliği politikalarının merkez noktası haline gelmiştir. (Akçay, 2014:74)

1981 ve 1983 yıllarında Avrupa Birliği ekonomik anlamda birliğin o günkü üyelerine göre daha düşük pozisyonda olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz genişlemeleri ile göç konularını ilk kez gündeme almıştır. Birlik, düşük ekonomik şartlar veya daha iyi iş imkanları için Avrupa birliğindeki diğer ülkelerde çalışmak amacıyla olası bir göç dalgasına dönük düşüncelere ilk kez bu yıllar da yer vermiştir. (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109>)

Ancak temel kaygıların 1990'larla başlamasının sebebi beşinci genişleme dalgası ile birlikte sisteme katılacak olan devletlerin¹ yarattığı düşünsel göç kavramıydı. Bu ülkelerin doğu bloğundan yeni kopmuş olmaları siyasal sistemlerinin ve ekonomik koşullarının yeterince iyi olmaması gibi birçok etkenin yanı sıra nüfuslarının yoğun olması da Avrupa birliğinde hazmedebilme kavramının ilk kez ortaya çıkarmasına sebebiyet vermiştir.² Bu kavram ile Avrupa Birliği, ekonomik anlamda bu yeni ülkelerin birliğe alımında yaşanacak zorluklara dikkat çekerken aynı zamanda olası yoğun göç dalgalarının ne şekilde yönlendirilebileceği üzerine çalışmalara başlamıştır. Aynı dönemde Avrupa birliği içerisinde bazı ülkelerin gazetelerinde Polonyalı muslukçu sorunu adı altında görünmeye başlayan bu göç endişesi Avrupa da kısa süreli bir kaygı yarattıysa da uzun vadede büyük bir sorun çıkarmamıştır. (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109>)

Bu noktada bu göçlerin tamamının Avrupa kıtasında yer alan halklar arasında yer aldığını hatırlamakta fayda olduğu gibi Avrupa kıtasında yer almayan halkların da bu dönemlerde benzer bazı koşullar

nedeni ile Avrupa mülteci olarak sığınma hakkı çerçevesinde göç pozisyonunda da olduğunu belirtmekte yarar vardır. Birçok kuzey Afrika ülkesi vatandaşı Akdeniz'i aşarak Avrupa'ya iltica etmeye çalışırken yine özellikle Orta Asya ve Arap Yarımadasından göç eden birçok kişide Türkiye üzerinden Yunanistan'a ve oradan da Avrupa'da herhangi bir noktaya doğru göç girişimlerinde bulunmuştur. (<http://www.subconturkey.com/2011/Mart/koseyazisi-Avrupa-Birliği-Ortak-Dis-ve-Guvenlik-Politikasi-II.html>) Bu durum Avrupa Birliği'nin göç politikalarını dış ve güvenlik politikaları ile ilk kez ortak bir noktaya getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, 1970'li yıllardan itibaren Avrupa Birliği'nin ortak göç ve sığınma politikasına zemin oluşturacak ve "iç güvenlik" alanında yasa dışı göç konusunu da kapsayacak devletlerarası birçok anlaşmaya imza attığını gözlemekteyiz. Bunlardan ilki, "Trevi Grubu"³ adı altında 1975 yılında Avrupa Konseyi Roma Zirvesinde oluşturulan örgüttür. Trevi'nin kurulması çeşitli terör eylemleri neticesinde olmuştur⁴, Interpol'ün Avrupa ülkelerinin teröre karşı mücadelelerinde o yıllarda etkili yardımı sağlayamaması neticesinde gerçekleşmiştir. Trevi grubu 1976 yılından itibaren taraf ülkelerin İçişleri ve Adalet Bakanlıklarından yetkililerle toplanmış, sivil havacılık güvenliği, terörizm ve nükleer güvenlik gibi pek çok başlıkta bilgi paylaşımı gerçekleştirmiştir. (Akçay:85)

Göç konusunda bu işbirliğinin ilk sonucu ise 1985 yılında AT üyesi beş ülke tarafından imzalanan "Schengen Anlaşması" olarak kabul edilebilir. Bu anlaşma, bir yandan ortak sınırlarındaki kontrolleri kaldırırken, diğer yandan dış sınırları üzerinde denetimleri kuvvetlendirmiştir. Devam eden süreçte birlik üyesi ülkelerin yasa dışı göçe karşı 1986 yılında "Tek Avrupa Senedinin" imzalanması, ve Dublin Sözleşmesi ile Avrupa ülkeleri arasında iltica konusundaki siyasi diyalogların

başlangıcını ve topluluk düzeyinde iltica ile ilgili sonraki yasal çerçevenin temelini oluşturmuştur. (Tınç, 2014:210)

Maastricht Antlaşması⁵ çerçevesinde Avrupa Topluluğu “Avrupa Birliği” adını almıştır. Antlaşmanın AB’nin göç politikası açısından en önemli noktası ise, Antlaşmadan önce devletler arası koordine edilen “Trevi” ve “Göç Grubu” gibi oluşumları kurumsal olarak birleştirmesi ve Trevi Grubunu AB’nin üçüncü temeli olan “Adalet ve İçişleri” alanına entegre etmesidir. Aynı zamanda Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası imzalanan Maastricht Antlaşması’yla Avrupa Birliği’nin üç sütunundan biri olarak kabul edilmiştir. (https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fması.pdf)

Avrupa Birliği göç yönetiminin müktesebata eklenmesinin en önemli dönüm noktalarından biri Amsterdam Antlaşması⁶ olarak görülmektedir. Antlaşmaya serbest hareket, göç ve iltica konularını kapsayan bir bölüm eklenmiş ve ırk ve etnik kimlik temelinde ayrımcılığa karşı

yasamanın önünü açmıştır. Amsterdam Antlaşması ile üye ülkeler arasında sınır kontrollerinin kaldırılması amacı ile Schengen Anlaşması⁷, topluluk hukukunun bir parçası haline getirilmiştir. AB’yi kuran Antlaşmaları değiştiren Amsterdam Antlaşması’nda, serbest dolaşımın önündeki son engellerin kaldırılmasının yanında, güvenli bir ortamda yaşamayı sağlayacak tedbirlerin alınacağı öngörülmektedir. Aynı zamanda Amsterdam Antlaşması Ortak Dışişleri ve Güvenlik politikası üzerinde daha büyük yenilikler yapmış ve politikayı genişletmiştir. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası, 1986 yılında Avrupa Tek Senedinin oluşturduğu Avrupa İş Birliği Kurumu’nun yerini almıştır.

Ardından Ekim 1999 tarihinde düzenlenen Tampere Zirvesinde, Birlik topraklarında özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulabilmesi konusunda bir strateji belirlenmesini hedeflenmiştir. Bu bağlamda göç sorununa kaynak, transit ülke ve bölgelerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları da dikkate alacak şekilde kapsamlı yaklaşılması ve konu çerçeve-

sinde üye ülkelerin daha fazla ortak hareket etme gerekleri belirtilmiştir. (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45449>)

Mart 2003'teki Lahey Zirvesi'nde, Tampere'de söz edilen hedeflere bağlılık yenilenmiş ve 2010 senesine kadar bu hedeflere ulaşılması için bir plan oluşturulmuştur. Lahey'de onaylanan başlıca prensipler; üçüncü ülkelerin iltica sistemlerinin geliştirilmesi için bu ülkelerle işbirliği yapılması, yasa dışı göçle mücadele, yeniden yerleştirme programlarının uygulanması, kayıt dışı göçmenlerin kaynak ülkelere iadesi için politika düzenlenebilmesi, AB ajansı FRONTEX için fon kurulması şeklinde özetlenmektedir. (<http://frontex.europa.eu/>)

Kasım 2004 tarihinde yapılan Brüksel Avrupa Konseyi'nde, "Avrupa Birliği'nde Özgürlük, Güvenlik ve Adaletin Güçlendirilmesi" başlıklı Hague Programı kabul edilmiştir. Bu yaklaşımın bir parçası olarak, göçün kaynak ve transit geçiş noktalarındaki ülke ve bölgelerle işbirliğine gidilmesinin öneminden bahsedilmiştir. (<http://www.migrationpolicy.org/article/hague-program-refle->

[cts-new-european-realities](http://www.migrationpolicy.org/article/hague-program-refle-cts-new-european-realities))

Hampton Court'ta 27 Ekim 2005'te gerçekleştirilen resmi olmayan liderler toplantısında, konunun önemine tekrar vurgu yapılmış ve komisyondan özellikle Afrika'nın üzerinde durulacak şekilde göçe ilişkin, öncelikle yapılması gerekenleri belirten bir rapor hazırlanması istenmiştir.

Bunun üzerine Komisyon bir rapor hazırlamış ve bu raporda ilk defa olarak göç sorununa küresel yaklaşılmasının öneminden ve sorunun çözümü için kaynak ve transit ülkelerin kalkınmalarının kilit unsur olmasından bahsedilmiştir. (<http://www.migrationpolicy.org/article/hague-program-reflects-new-european-realities>)

Aralık 2005'teki Avrupa Konseyinde, "Birliğin Göçe Yönelik Global Yaklaşımı" kabul edilmiştir. Söz konusu yeni global yaklaşım göç konusunu üçüncü ülkelerle girilecek birbiriyle entegre olmuş, kapsamlı ve dengeli dış sınırların kontrolü ve gözetimi üye devletlerin sorumluluğunda olmakla birlikte, 2006 yılında üye devletlerin yasadışı göç karşısında

yaşadıkları sıkıntıların artması sonucu, Komisyon AB'nin deniz sınırlarında sınır yönetiminin güçlendirilmesi tavsiyelerinde bulunmuştur.

2008 yılında göç konusunda özellikle sıkıntı yaşayan Akdeniz ülkelerinden biri olan ve topluluğun en önemli aktörlerinden biri olarak gösterebileceğimiz Fransa'nın önerisi ile Avrupa Birliği İltica ve Göç Paketi (AGİP) beş prensip etrafında oluşturulmuştu. Bunlar; her bir üye ülkenin kendi öncelikleri, ihtiyaçları ve kabul kapasitelerinin kendi belirlediği şekliyle yasal göçün düzenlenmesi, yasa dışı göçmenlerin kaynak ülkelerine veya geçiş (transit) ülkesine geri gönderilmelerinden emin olmak suretiyle yasadışı göçün kontrol altında tutulması, sınır kontrollerinin daha etkili bir hale getirilmesi, tek bir sığınma prosedürü ve mülteciler için tek bir statü uygulanması, kaynak ve geçiş ülkeleriyle göç ve kalkınma arasında etkileşimi desteklemek için kapsayıcı ortaklıkların kurulmasıdır. (Samur, 2008:4) Bununla beraber, Avrupa Birliği göç düzenlemelerinin yapısı içindeki en çarpıcı değişikliklerin üye devletler tarafından imzalanan ve 1 Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'yla getirildiği belirtilmektedir. Lizbon Anlaşmasında göç ve sığınma ile ilgili düzenlemeler Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Anlaşma sütununda V. Başlık olan "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" alanı içerisine yerleştirilmiştir. Ayrıca, Lizbon Anlaşması ile Özgürlük, Güvenlik ve Adalet alanında oybirliği ile karar alınması ilkesi bazı istisnalar saklı tutularak büyük ölçüde kaldırılmış ve nitelikli çoğunluk ilkesi temelinde olağan yasama prosedürüne geçilmiştir. Söz konusu antlaşma ile iç güvenlik ve dış sınırların entegre yönetimi konuları ilk defa anlaşma çatısı altında düzenlenmiştir. Yine yasa dışı göçle mücadele edileceği ve izinsiz ikamet durumunda sınır dışı etme ve geri gönderme gibi yollara başvurulacağı belirtilmiştir. (<http://www.ab.gov.tr/fi->

[les/pub/antlasmalar.pdf](http://www.ab.gov.tr/fi-les/pub/antlasmalar.pdf))

Aralık 2009'daki zirvede kabul edilen "Stockholm Programı", Tampere ve Lahay Zirvelerinde alınan kararların devamı niteliğinde olup 2010-2014 döneminde göç konusunda yapılacak çalışmalara yön vermeyi amaçlamıştır. (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45449>)

Ancak 2010 yılında belki de hiç beklenmeyen ya da en azından zamanı ve sonuçları bakımından hiç hesaplanmamış bir olay gerçekleşti bilinen adıyla "Arap Baharı".

Tunus'ta Aralık 2010 da başlayan Arap Baharı hareketi ardından neredeyse Arap coğrafyasın da ki tüm ülkelerde hareketlendirmeler yarattı¹⁰. Bazıların da devrimler bazıların da hükümet değişiklikleri bazılarında silahlı veya silahsız büyük protestoların başlaması ile kuzey Afrika'dan ve Arap yarım adasında her yıl sayıları katlanarak artan bir göç dalgası Avrupa Birliği sınırlarına vurmaya başladı.

Arap baharının başlangıç yılı olan 2010 yılında yaklaşık 10 bin göçmen deniz yoluyla Avrupa'ya ulaştı. Arap Baharı patlama yaptığı 2011'de ise Avrupa kapılarına deniz yoluyla dayananların sayısı 70 bini buldu. Bahar durulunca 2012'de gelenlerin sayısı da azaldı ve 22 bin göçmen Avrupa'ya ulaştı. 2013'te ise, tekrar rakamlar 60 bini buldu. Asıl göçmen dalgası ise geçen yıl geldi. (http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011127_kapak1.pdf)

Özellikle Suriye deki çatışmaların şiddetlenmesi ve durumun belirsizliği 2014 yılında göç rakamlarını ciddi ölçülerde arttırdı. 2014'te Akdeniz üzerinden toplam 218 bin göçmen Avrupa karasına ayakbastı. Avrupa sınır koruma teşkilatı Frontex 2015 yılı için 500 bin ila 1 milyon arasında göçmenin Avrupa'ya geleceğini tahmin ediyordu. (<http://frontex.europa.eu/>)

Doğal olarak bu rakamlar Avrupa'daki bazı ülkelerin toplam nüfuslarından bile fazla olamaya başlayınca Avrupa Birliği sınır güvenliklerini arttırmaya başladı. Yunanistan ve Bulgaristan kara sınırlarını duvar örerek kapama kararı alırken. "Yunanistan göçmenlerin girişini önlemek üzere Türkiye sınırına yaklaşık 10 kilometrelik duvar ördü. Yunanistan'ın ardından Bulgaristan da mülteci göçünü engellemek için Türkiye sınırına ördüğü duvarı uzatma kararı aldı. Duvarın 160 kilometreyi bulması planlanırken iki ülke arasındaki sınırı Kasım 2013'te inşa etmeye başladı." (<http://www.hurriyet.com.tr/suya-gomulen-arap-bahari-30012401>) Bu şekildeki haberler basına yansımaya başladı ayrıca özellikle İtalya'nın Akdeniz güvenliğini arttırarak göçmen girişlerini engellemeye çalıştığı da defalarca basına yansıyan konular arasında yer aldı. (<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/akdenizin-askeri-tedbirlerin-ve-sayilarin-kiskacinda-multeciler>)

Ancak bütün bunlar belki de buz dağının görünen yüzüydü çünkü BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre, yalnızca 2014 yılında çatışmalar ya da zulüm nedeniyle yaklaşık 13,9 milyon kişi yerinden oldu. Yine 2014 yılında dünya genelinde 19,5 milyon mülteci ve 1,8 milyon sığınma arayışında olan kişi tespit edilmiş. 38,2 milyon insan ise kendi ülkeleri içinde yer değiştirmek zorunda bırakılmıştı. (<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=640>)

Bu rakamlar gelecek yıllarda da bu göç dalgalarının artarak sürebileceği hissiyatı yaratmakta bu sebeple Avrupa Birliği ülkeleri sınır güçlendirmelerinin yanında Türkiye gibi bu göç yolunda köprü görevi gören ülkemizle de çeşitli anlaşmalar arayarak göçün, Türkiye de durdurulması çabasında olduğunu göstermektedir.

Bu noktada daha öncede belirtmiş olduğum "Avrupa Birliği hazmedebilme

kavramı" tekrar karşımıza çıkmaktadır. Netice itibari ile Almanya gibi nüfusu 80 milyondan fazla olan bir ülkenin Akdeniz de ölen binlerce göçmen karşısındaki gerek kamuoyu gerekse ahlaki çerçevedeki baskı ve görüşleri ile nüfusu yaklaşık 500 bin olan Lüksemburg gibi ülkelerin görüşleri aynı olamamaktadır.

Özellikle Almanya'nın ılımlı politikalarını duyan göçmenlerin Almanya'ya ulaşma noktasında geçmek durumunda olduğu Yunanistan, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan gibi ülkelerin yoğun göç topluluklarının ülkelerinde kalması ve sonrasında ortaya çıkarabilecekleri güvenlik sorunları demografik problemler veya ekonomik sorunlar nedeni ile daha korumacı politikalar izlemekte olduğu aşikardır. Buda gerek basında gerekse olaya dışardan bakan bazı toplumların gözünde ölen mültecilere duyarsız kalmak gibi çeşitli düşüncelere sebebiyet vermektedir

Bu durum Avrupa Birliğinin temel ahlaki prensip ve normları ile çatışan bir görüntü sergilemekle birlikte bunun ortak dış güvenlik sorunu olduğu düşüncesinde olan bazı ülkelerle bunun insan hakları ve evrensel sorumluluk perspektifinde değerlendiren ülkeler arasında ortak politika üretiminde sorunlar yarattığını görmekteyiz.

Gelinen noktada, çok ciddi krizler, vakalar ve olaylar yaşayan ve hafızası bu olaylar ve çözümleri ile dolu olan AB, şu an gündeminin ilk sırasında yer alan bu sorunu da çözmek için yoğun bir gayret sarf etmektedir. Özellikle Suriye'de mevcut durumun düzeleceğine dair bir ışığın görünmemesi, AB'nin bir süre daha bu sorunla uğraşacağı anlamına gelmektedir.

Mevzuatı gereği, insan hakları ve hürriyetleri bağlamında bir yol haritası çizmek isteyen AB, krizin derinleştiği günlerde

bu politikalarına ters bir uygulama haritası çizse de, normalleşen göç dalgası, politikalarında normalleşeceği anlamına gelecektir.

Son Notlar

1. Bu devletler; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (Kıbrıs Cumhuriyeti), Litvanya, Letonya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya, Slovakya'dır.
2. Sovyetler Birliğinin dağılması neticesinde doğu blokunda yer alan ülkelere rejimleri değişmiş ve bu ülkeler dünyaya açılmıştır. Yoğun nüfus ve genç işgücü kayda değer olsa da, bu konu ileride AB'nin başına büyük dertler açacak ve hazmedebilme kavramını ortaya çıkaracaktır.
3. Terrorisme International Radicalisme Extremisme et Violence
4. Bunlar arasında en önemlisi 1972 Münih Olimpiyatları sırasında İsraili sporcuların Filistinli kara eylemler terör örgütü tarafından katledilmesi eylemidir.
5. 1992 senesinde imzalanıp ve 1993'te yürürlüğe girmiştir.
6. 1997'de imzalanıp ve 1999'da yürürlüğe girmiştir.
7. Lüksemburg'un Schengen kasabasında imzalandığından dolayı bu anlaşma bu isimle anılmaktadır.
8. "Frontières extérieures" Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı.
9. Hampton Court, Hampton Court Sarayı, East Molesey, Surrey KT8 9AU, Birleşik Krallık
10. Tunus, Libya, Mısır, Ürdün (kısa süreli), Bahreyn (kısa süreli), Suriye (halen devam ediyor), Yemen gibi Arap ülkelerinde yaşanan ayaklanma ve darbe-devrim süreci.

Kaynakça

AKÇAY Belgin- GÖÇMEN İlke, Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Po-

litikalar, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2014

BAYKAL Sanem, AKÇAY Belgin, Kahraman Sevilay, Avrupa Birliği Güncel Sorunları ve GENİŞLEMELER, Ankara 2011

BAYRAKTAROĞLU Gülüm - AKÇAY Belgin, Lizbon Anlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2012

DİNAN Desmond, Avrupa Birliği Tarihi, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008

GÜLEÇ Cansu, Avrupa Birliğinin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları, Tesam Akademi Dergisi / Turkish Journal of Tesam Academy, Ankara 2015

SAMUR Hakan, Avrupa Birliğinde Göçe Yönelik Global Yaklaşım, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı:2, Diyarbakır 2008

SÖNMEZ Pelin, Avrupa Birliğinde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyalogu, Avrupa Birliği Bakanlığı Akademik Araştırmalar Serisi 4, Ankara 2015

TEZCAN Ercüment, Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Konuları, Hayat Yayınları, İstanbul 2013

TINÇ Mehmet Rıfat, 1963 Ankara Anlaşması ve Schengen Anlaşması: Türk Vatandaşlarının Vizesiz Dolaşım Hakkı, TAAD, Yıl:5, Sayı:19, Ankara, Ekim 2014

YEĞENOĞLU Meyda, Avrupa'da İslâm, Göçmenlik ve Konukseverlik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015

<http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=228>

<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/zhussibekmakale.pdf>

<http://www.subconturkey.com/2011/Mart/koseyazisi-Avrupa-Birligi-Ortak-Dis-ve-Guvenlik-Politikasi-II.html>

http://www.mfa.gov.tr/iii_-turkiye_nin-nato_ya-askeri-katkilari.tr.mfa

http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Publikationen%20Archiv/Ortak%20Yay%C4%B1nlar/2009/2009%20Turkiye%20Nereye%20Ait_09_2009.pdf

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109>

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45449>

<http://frontex.europa.eu/>

<http://www.migrationpolicy.org/article/hague-program-reflects-new-european-realities>

<http://www.migrationpolicy.org/article/hague-program-reflects-new-european-realities>

<http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45449>

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011127_kapak1.pdf

<http://frontex.europa.eu/>

<http://www.hurriyet.com.tr/suya-gomulen-arap-bahari-30012401>

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/akdenizin-askeri-tedbirlerin-ve-sayilarin-kiskacinda-multeciler>

<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=640>